

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-69>

УДК 81'25:821.133.1

Білас А.А., Семенченко О.В.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ВІДТВОРЕННЯ РОЗМОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ, КОНТАКТУ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ А. МАРТЕН ЛЮГАН

Анотація. У статті розглядаються засоби вираження функції повідомлення, контакту та узагальнення одиниць французького розмовного мовлення. Досліджено проблематику та адекватність їх відтворення в українському перекладі. З'ясовано особливості адекватної передачі функціонального навантаження розмовних одиниць та труднощі, які виникають у перекладача через функціональні ознаки розмовних елементів. Проаналізовано особливості відтворення функцій повідомлення, контакту та узагальнення французької розмовної лексики в контексті українського перекладу роману А. Мартен-Люган «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву».

Ключові слова: розмовне мовлення, функції мовлення, функція повідомлення, функція контакту, функція узагальнення, переклад, відтворення.

Bilas Andriy, Semenchenko Oksana

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

RENDERING THE COLLOQUIAL UNITS EXPRESSING THE LANGUAGE FUNCTIONS OF MESSAGE, CONTACT AND GENERALIZATION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE NOVEL BY A. MARTIN-LUGAND

Summary. The article deals with the problems of tools of expression of language functions of message, contact and generalization of the French colloquial units. The problems of translation adequacy of their functional reproduction in the Ukrainian translation are examined. The peculiarities of the adequate rendering of the French colloquial units' functions are defined. Some difficulties during the translations due to functional features of the spoken units are also ascertained. The research makes it possible to analyse the particular qualities of reproduction of language functions of message, contact and generalization of modern French spoken language in the context of the Ukrainian translation of the novel "Les gens heureux lisent et boivent du café" ("Happy people read books and drink coffee") by A. Martin-Lugand. The semantic components of the colloquial elements and their above-mentioned functions and the ways of their rendering in the Ukrainian translation by L. Kononovych are analysed. The problem of attempts by the author to reproduce in her novel the authenticity of the spoken language and its certain functions which sometimes is different from the actual colloquial speech is analyzed in comparing the texts of the original and the translation. The spontaneity of modern French speech and its colloquial elements often causes difficulties concerning the adequate functional rendering of the colloquial language in translation.

Keywords: spoken speech, speech functions, function of message, function of contact, function of generalization, translation, rendering, colloquial language.

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасному мовознавстві мова розглядається в тісному зв'язку з індивідом, його мисленням, світоглядом, духовною культурою і практичною діяльністю. Особливо це стосується елементів розмовної мови та функцій, які вони виражають. В сучасній французькій літературі розмовно-фамільярна лексика присутня практично в кожному прозовому творі. Іноді в перекладача виникають певні труднощі в передаванні смислового навантаження та емоційного забарвлення того чи іншого розмовного елемента оригіналу. Складність адекватного перекладу та вдалої передачі функцій повідомлення, контакту та узагальнення полягає в соціокультурних розбіжностях між мовами оригіналу та перекладу.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Особливості розмовного мовлення та його функцій досліджували представники мовознавства, перекладознавства та психолінгвістики, які цілком чи частково досліджували феномен

розмовного мовлення та його функції у мовознавчому та перекладознавчому аспектах. У процесі дослідження ми спиралися на положення наукових праць А.А. Біласа [1; 2; 6], О.О. Волгіної [3], С.Л. Рубінштейна [5], К. Бланш-Бенвеніста [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення функціонального навантаження розмовних елементів з метою їх адекватного відтворення у перекладі. Зокрема це стосується розмовних засобів вираження функцій повідомлення, контакту та узагальнення, оскільки збереження саме цих функцій викликають певні труднощі у перекладі.

Метою роботи є перекладознавче дослідження функцій повідомлення, контакту та узагальнення французьких розмовних елементів з метою їх адекватного відтворення в українському перекладі. **Об'єктом** дослідження є функції повідомлення, контакту та узагальнення на прикладі одиниць французького розмовного дис-

курсу. Предметом дослідження є особливості відтворення вищезгаданих функцій французької розмовної лексики в контексті українського перекладу роману А. Мартен-Люган «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву» [4; 8].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. У нашій науковій розвідці ми зупинились на дослідженні таких мовних функцій: 1) функція повідомлення або передачі інформації; 2) функція впливу або дії; 3) когнітивна або пізнавальна функція; 4) функція узагальнення або позначення.

Функція повідомлення є однією з ключових функцій мови, основою якої є, власне процес обміну інформацією та думками між мовцями за допомогою слів з метою налагодження міжособистісних контактів. Сюди можна віднести певні граматичні конструкції, наприклад, усічене заперечення без частки «не»: *Euh, non, pas spécialement. Qui est-ce ? demanda-t-il froidement* [8, с. 24]. Такі засоби виражають реальність мовленнєвої ситуації, що засвідчується, вживанням власне «живої» мови. Переклад (*Та ні, не турбуйтеся... Хто вона? – спитав холодно* [4, с. 44].) видається неадекватним на перший погляд, але це лише тому, що він вирваний з контексту, адже несе в собі аналогічне функціональне та смислове навантаження, що й оригінальний текст.

Інший уривок (– *Félix, c'est Diane, m'annonçai-je lorsqu'il décrocha. / – Connais pas. / Il me racrocha au nez* [8, с. 28].) передає функцію повідомлення, адже вже відома граматична конструкція без частки *ne* показує небажання персонажа спілкуватися. Натомість у перекладі Л. Кононович відтворює заперечення із часткою «не», адже в українській мові заперечення без неї неможливе: – *Феліксе, це Діана, – сказала я, коли він узяв слухавку. / – Не знаю такої, – буркнув той і вибив* [4, с. 50].

Функція повідомлення яскраво виражається і в такому прикладі: *Comme elle me l'avait dit, Mulranny était vraiment minuscule ; une rue principale, une supérette, une station essence et un pub* [8, с. 16]. Тут підкреслено мініатюрність закладів міста: *Малрані – справді малесеньке містечко: головна вулиця, невеличкий супермаркет, бензоколонка і паб* [4, с. 40]. І фразеологічний зворот *faire chauffer la carte bleue* вжито для того, щоб в черговий раз підкреслити крихітність вищезгаданого містечка: *Je ne risquais ni de me perdre ni de faire chauffer la carte bleue dans les boutiques* [8, с. 16]. – *Тут ні заблукати, ні грошенята розтринькати* [4, с. 40].

Щоб зрозуміло повідомити читача про серйозність ситуації, А. Мартен-Люган використовує елемент просторічної лексики *crever*: *J'allais crever de froid si le chauffage était en panne* [8, с. 29].

У свою чергу перекладач також зберіг функцію повідомлення про умови проживання в будинку героїні: *Якщо опалення вишло з ладу – я тут гурну!* [4, с. 51].

Вживання лайливої лексики є ще одним яскравим прикладом розмовного дискурсу: *Merde, y a des gens qui dorment, vociféra Félix* [8, с. 29]. Іноді простежується особливе вираження ознаки неочікуваності, яка в результаті несе в собі функцію повідомлення, а саме про те, що персонаж зовсім не радий раптового спілкуван-

ню: – *А нехай тобі дідько, люди ж сплять! – загорлав Фелікс* [4, с. 52]. З іншого боку, вживання тієї ж самої лексичної одиниці, яка виконує функцію повідомлення, може мати дещо інше емоційне забарвлення: *Baisser la musique de merde* [8, с. 31] і слугує швидше для ілюстрації негативних стосунків між героями, підсилюючи їхню взаємну неприязність: *Приглуши трохи свою гівняну музику!* [4, с. 55].

Загально вживаний термін *gueule de bois* вважається елементом просторічної лексики та має значення «з бодуна» [6, с. 70]. А. Мартен-Люган вживає досить грубу лексику там, де її можна уникнути, але саме завдяки її використанню мовна ситуація стає зрозумілішою та живішою: *En matière de cuite et de gueule de bois, peu importe le pays, les effets étaient les mêmes* [8, с. 36]. А ось Л. Кононович у своєму перекладі, навпаки, намагається пом'якшити висловлювання героїв, передаючи зміст та, відповідно, мовні функції зазначеного лексичними одиницями не просторічного, а розмовного характеру: *Наслідки пияцтва скрізь однакові, хоч до якої країни поїдеш* [4, с. 62].

Функція узагальнення, згідно якої спілкування між людьми стає можливим лише за умови, коли всі співрозмовники використовують одні й ті ж словесні знаки з однаковим значенням. Як приклад, сюди можна віднести явище, коли одне й те ж поняття (*cigarette*) висловлюють синонімічними лексичними одиницями різних мовних реєстрів (*cigarette, clope*): *Je dus m'y reprendre plusieurs fois pour allumer une cigarette. [...] Ce fut pire quand je me rendis compte qu'il grillait ma clope à ma place* [8, с. 20]. Для того, щоб уникнути повторення одиниці однієї граматичної категорії (іменника) перекладач застосував прийом конверсії. Таким чином, у перекладі просторічною залишилась лише одна з двох лексем, що не змінило при цьому сенсу відтвореного: *Кілька разів креснула запальничкою, щоб закурити. [...] А найгірше те, що на цьому вітрягані цигарка моя згоріла швидше, ніж я встигла її вичмулити* [4, с. 36].

З метою узагальнення та підсилення поняття А. Мартен-Люган вжила фамільярну лексему *pots-pourris*: *Les odeurs entêtantes des pots-pourris n'avaient rien à voir avec celle du parquet ciré de notre appartement* [8, с. 23]. У перекладі Л. Кононович дуже вдало дібрав відповідник, щоб передати функціональне навантаження автора в оригіналі тексту: *Пахощі смаженого м'ясува не мали нічого спільного з запахом навощеного паркету у нашому помешканні* [4, с. 41].

Узагальнене поняття *mégot* як «недопалок сигарети; бичок» [12, с. 86] також є яскравим елементом просторічної лексики, який має однакове значення та мовленнєву функцію як в оригіналі, так і в перекладі: *Avant d'écraser ma cigarette, j'utilisai le mégot pour allumer la suivante* [8, с. 33]. – *Перш ніж погасити недопалок, я запалила від нього другу цигарку* [4, с. 57].

Завдяки значенням, які мають слова, і пов'язаної з ними узагальнювальної функції мовлення і мови, мовленнєва діяльність набуває ще однієї важливої функції, а саме когнітивної, або пізнавальної, адже слово як мовний знак є узагальненим віддзеркаленням навколишньої пред-

метної дійсності, функціонує як універсальне знаряддя пізнання людиною навколишнього світу.

Опис одного з персонажів яскраво ілюструє когнітивну функцію розмовних елементів, коли однією французькою лексемою можна передати важливу деталь зовнішнього вигляду: *Jack était un colosse à la barbe blanche* [8, с. 23]. – *Джек був височенним дядьком із сивою бородою* [4, с. 42].

В іншому епізоді, коли розміри собаки – домашнього улюбленця одного з персонажів – та, як наслідок, подальше ставлення головної героїні до нього прослідковуються завдяки іронічно вжитому фамільярному *un bébé*, який в розмовній мові є прийнятним для опису як людей, так і тварин: *Ça ne doit pas être de tout repos, un gros bébé pareil!* [8, с. 24]. Л. Кононович віднаходить розмовний еквівалент «дітвак», який адекватно вписується у функціональне навантаження: – *З цим дівчаком чимало мороки, мабуть!* [4, с. 43].

Звичне питання *Quoi de neuf?* – *Як справи?*, яке вживається повсякденно, вважається елементом розмовно-фамільярного дискурсу і виконує когнітивну функцію, як в оригіналі, так і в перекладі, оскільки передбачає дізнатись деякі деталі з життя співрозмовника: *Quoi de neuf au pays des moutons* [8, с. 33]? – *Що нового у країні овець* [4, с. 57]?

Пізнавальну функцію демонструє також наступна лексична одиниця *bordélique*: *Un seul constat, Edward était bordélique* [8, с. 36]. В оригіналі маємо фамільярну лексему, яка в класичній мові також вживається як *bordéleux(-euse)* і яка українською має значення «в безладі». Переклад можна вважати не зовсім адекватним на лексичному рівні, але на смислово-та, найголовніше, на функціональному – цілком відповідає оригіналу: *У хаті був страшний рейвах* [4, с. 33].

Функція контакту належить до власне мовленнєвих та полягає у використанні мовних засобів, які безпосередньо слугують для встановлення контакту. В цьому випадку в мові можуть мати місце вставні слова, вигуків та певні вокалізми, які А. Мартен-Люган вживає у романі «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву», щоб наблизити текстову мову до живого спілкування. Вітворення французьких фамільярних вигуків в українському перекладі під призмою соціокультурних особливостей є дуже цікавим вираженням функції контакту: – *Euh... je... / – Hé, je te charrie. Tu as fini ?* [8, с. 23]. Це явище є ще одним прикладом культурних та лінгвістичних розбіжностей навіть на рівні французь-

кого та українського розмовних дискурсів: – *Е... ну... / – О Боже, та я пожартувала! Ти вже все купила?* [4, с. 41].

Візьмемо до прикладу ще один вигук з функцією контакту: – *J'ai froid, je suis dans le noir. / – Hein?* [8, с. 29], який спонукає до продовження розмови з метою дізнатись деталі ситуації. А перекладач використав лексему «що» для збереження мовної функції оригіналу: – *Мені холодно, кругом нітьма. / – Що?* [4, с. 52].

В іншому уривку також можна побачити вищезгадану функцію контакту за допомогою висловлення *pour l'amour du ciel*: *Détends-toi, pour l'amour du ciel. C'est une blague. Ça fait juste partie de mes habitudes* [8, с. 22]. Це відбувається, коли одна героїня не зрозуміла кепкування, а інша повідомляє про це, але у приязній формі, щоб встановити дружній контакт з першою. У перекладі не відчувається жартівливе наповнення епізоду, але сенс висловлень та результат сказаного цілком відповідають оригіналу: *Та розслабся, заради Бога! Це жарт. Така вже у мене звичка* [4, с. 39].

В іншому прикладі автор ужив фамільярний вираз *Je suis nulle* з метою, щоб героїня могла вибачитись та спонукати іншого персонажа вислухати її: – *Tu te souviens enfin de moi ? / – Je suis nulle, je sais. Pardon* [8, с. 28]. Перекладач використав ту ж граматичну конструкцію, лише трохи змінивши порядок слів, від чого саме смислове та функціональне навантаження не змінилось: – *Що, згадала нарешті про мене? / – Знаю, я погана. Вибач* [4, с. 50].

Факт встановлення зорового контакту описано фамільярним *planter*: *Il planta son regard dans le mien* [8, с. 32]. В українській версії перекладач вжив злегка грубувату, лексику, яка має те ж саме семантичне навантаження: *Тоді втупився мені у вічі* [4, с. 56].

Висновки і пропозиції. Функції повідомлення, узагальнення та контакту об'єднує те, що вони допомагають співрозмовникам знайти певний вид мовленнєвого контакту, певної взаємодії, і таким чином порозумілись між собою. В результаті порівняльного дослідження відтворення французької розмовної лексики в перекладі було встановлено, що функціональне навантаження мовних елементів оригіналу та перекладу загалом зберігається. Водночас функціональна ознака оригіналу передається іншими граматичними одиницями в перекладі. Проте передати досліджені функції розмовного дискурсу іншими функціональними засобами видається можливим.

Список літератури:

1. Білас А.А. Визначення розмовної мови у французькому мовознавстві. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2013. № 21. С. 171–176.
2. Білас А.А. До питання перекладу одиниць зниженого розмовного мовлення. *Мова і культура*. 2013. № 16. Т. 4. С. 415–422.
3. Волгіна О.О. Щодо стилістичної норми в лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. № 24. С. 35–37.
4. Мартен-Люган А. *Щасливі люди читають книжки і п'ють каву* : роман / переклад з фр. Леоніда Кононовича. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 160 с.
5. Рубинштейн С. Л. *Основи общей психологии*. Составители, авторы комментариев и послесловия А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская. СПб. : Питер, 2000. 720 с.
6. Словник французької арготичної і просторічної лексики / укладач Андрій Білас. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А.Б., 2014. 176 с.
7. Blanche-Benveniste C., Jeanjean C. *Le français parlé : Transcription et édition*. Paris : Didier Erudition, 2000. 264 p.
8. Martin-Lugand A. *Les gens heureux lisent et boivent du café*. Paris : Édition Michel Lafon, 2013. 95 p.

References:

1. Bilas, A.A. (2013). Vyznachennya rozmovnoyi movy u frantsuz'komu movoznavstvi [The Definition of Colloquial Language in French Linguistics]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Inozemni movy*, vol. 21, pp. 171–176.
2. Bilas, A.A. (2013). Do pytannya perekladu odynyts' znyzhenoho rozmovnoho movlennya [Translation of Low Colloquial Words]. *Mova i kul'tura*, vol. 16. T. 4, pp. 415–422.
3. Volhina, O.O. (2012). Shchodo stylistychnoyi normy v linhvistytsi [Stylistic norm in linguistics]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya : Filolohichna*, vol. 24, pp. 35–37.
4. Martin-Lugan, A. (2017). *Shchaslyvi lyudy chytayut' knyzhky i p'yut' kavu* [Happy people reading books and drinking coffee]: roman / pereklad z fr. Leonida Kononovycha. L'viv : Vydavnytstvo Staroho Leva.
5. Rubynshteyn, S.L. (2000). *Osnovy obshchey psykholohyy* [Fundamentals of General Psychology]. Sostavytely, avtory komentaryev y posleslovyia A.V. Brushlynsky, K.A. Abul'khanova-Slavskaya. SPb. : Pyter.
6. Slovnyk frantsuz'koyi arhotychnoyi i prostorichnoyi leksyky tionary of [Dictionary of argot and vernacular French] (2014). Ukladach Andriy Bilas. Ivano-Frankivs'k : P.P. Boychuk A.B.
7. Blanche-Benveniste, C., & Jeanjean, C. (2000). *Le français parlé: Transcription et édition*. Paris : Didier Erudition.
8. Martin-Lugand, A. (2013). *Les gens heureux lisent et boivent du café*. Paris : Édition Michel Lafon.